

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Johann Vootele Mäevere

Poliitilise enesetõhususe tegurid Ida- ja Lääne- Euroopa riikide põhjal

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kats Kivistik, PhD

Kaasjuhendaja: Mihkel Solvak, PhD

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Kaitsmine toimub/kuupäev/ kell/kellaaeg/
...../aadress/ auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

LÜHIKOKKUVÕTE

Valimisaktiivsus on enamikes arenenud demokraatlikes riikides langemas, kuid ammendavaid põhjendusi sellele ei ole suudetud leida. Käesolev töö näitab, miks on valimisaktiivsuse languse põhjuseid oluline otsida just langevast poliitilise enesetõhususe tasemest. Töö eesmärgiks on sellest lähtuvalt uurida, millised faktorid enesetõhususe taset mõjutavad ning kas Ida- ja Lääne-Euroopa vahel esineb poliitilise enesetõhususe determinantides märkimisväärsed erinevusi. Varasemates uuringutes leitakse, et poliitilist enesetõhusust mõjutavad enim sotsiaalmajanduslikud aspektid, ent pakutakse välja, et põhjuseid võib edaspidi otsida ka poliitilistest faktoritest.

Analüüsi käigus läbi viidud mitmeste regressioonianalüüside käigus selgub esiteks, et poliitilised faktorid nagu usaldus poliitikute vastu, rahulolu demokraatia toimimisega ja huvi poliitika vastu on poliitilise enesetõhususe tasemega tugevas seoses. Teiseks järeldub, et sotsiaalmajanduslikel faktoritel nagu majanduslik heaolu ja haridustase on poliitilise enesetõhususe tasemele teisejärguline mõju. Kolmandaks nähtub, et Ida- ja Lääne-Euroopa vahel märgilisi erinevusi ei ole, kuid seosed sõltumatute muutujate ja poliitilise enesetõhususe vahel on Ida-Euroopas süstemaatiliselt nõrgemad kui läänes. Uuringutulemustest võib järeldada, et poliitilise enesetõhususe taseme tõstmiseks ja seeläbi valimisaktiivsuse suurendamiseks on esmajärgus tarvilik uurida, kuidas suurendada indiviidide huvi, usaldust ja rahulolu poliitikaga seonduva suhtes.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. TEOOREETILISED LÄHTEPUNKTID.....	7
1.1. Valimisaktiivsus	7
1.2. Poliitiline enesetõhusus	9
1.3. Poliitilist enesetõhusust mõjutavad tegurid	10
1.4. Erinevused Ida- ja Lääne Euroopa vahel.....	11
2. METODOLOOGIA	13
2.1. Andmestik.....	13
2.2. Uurimismeetod ning andmete operatsionaliseerimine	14
3. TULEMUSED JA DISKUSSIOON	18
3.1. Deskriptiivne statistika	18
3.2. Analüüside tulemused.....	20
3.3. Diskussioon	25
KOKKUVÕTE	26
BIBLIOGRAAFIA	27
SUMMARY	31

SISSEJUHATUS

Valimisaktiivsus Euroopa Liidus on viimastel aastakümnetel oluliselt langenud. Näiteks vahemikus 1990-2014 on vastav näitaja Euroopa Liidu riikides langenud tervelt 9.7 protsendipunkti võrra, 77.7-lt protsendilt 68-le (Eurostat, 2016). Langustrendi valimisaktiivsuses hakati arenenud demokraatiates täheldama juba alates 1980-ndatest aastatest: Ghobarah (1998) uuringute järgi langes valimisaktiivsus arenenud industriaalriikides keskmiselt 2.5 protsendipunkti võrra ajavahemikus 1980-1990 ning sealt kuni aastani 1998 4.5 protsendipunkti võrra. Sellest järeldub, et valimisaktiivsuse langus on ajas kiirenev protsess.

Valimisaktiivsuse langust on uuritud rohkelt ning tugevaid seoseid valimisaktiivsuse vähenemisega on avastatud nii institutsionaalsetes, sotsiaalmajanduslikes, demograafilistes kui ka hariduslikes ilmingutes, rääkimata spetsiifilistest muutujatest nagu näiteks kuuluvus ametiühingutesse (Gray & Caul, 2000). Kuigi eelnimetatud faktorid omavad valijakäitumise seletamisel kahtlemata olulist tähtsust, on need samaaegselt täis ka paradokse ja vastuolusid: näiteks kuigi on tõestatud, et sotsiaalmajanduslikult halvemal järjel olevatel ühiskonnaklasside esindajatel on väiksem tõenäosus hääletama minna, ei ole viimaste aastakümnete laiapõhjaline elatusasteme tõus arenenud riikides valimisaktiivsuse tõusuni viinud (Gray & Caul, 2000, 1092). Valimisaktiivsus on neil aastatel hoopis süstemaatiliselt langenud.

Seetõttu on viimastel aastatel poliitilist osalust paljuski seostatud poliitilise enesetõhususe kontseptsiooniga (Borgonovi & Pokropek, 2017, 125; Almond & Verba 1963). Seda võib originaalkäsitluses kirjeldada kui „tunnet, et individuaalne poliitiline tegevus avaldab või võib avaldada mõju poliitilistele protsessidele, teisisõnu et oma kodanikukohuse täitmine on seda väärt“ (Campbell, 1954, 187). Poliitilist enesetõhusust omakorda jaotatakse tänapäeval kaheks: väline ja sisemine. Välise poliitilise enesetõhususe all võib mõista indiviidi hinnangut poliitilise süsteemi võimele muutuda läbi individuaalse ja kollektiivse surve, teiste sõnadega, inimese usku sellesse, kui palju inimene või kodanikuühiskond suudab poliitikat mõjutada. Sisemise poliitilise enesetõhususe all mõistetakse aga peamiselt indiviidi hinnanguid iseenda kompetentsile ja suutlikkusele poliitilisel maastikul tegutseda (Caprara et al, 2009, 1002).

Et arvukad uuringud kinnitavad poliitilise enesetõhususe tugevat seost valimisaktiivsusega (Becker, 2004; Campbell, Converse, Miller & Stokes, 1960; Cohen, Vigoda, & Samorly 2001; Guyton, 1988; Levy, 2013; Pollock, 1983), on valimisaktiivsuse languse kontekstis oluline uurida, mis tegurid õigupoolest poliitilist enesetõhusust mõjutavad. Varasemalt on teemat mitmekülgselt uuritud, ent puuduvad silmapaistvad hiljutised võrdlevad uuringud Euroopa riikide kohta.

Eelnevast lähtuvalt on käesoleva töö peamiseks eesmärgiks uurida, millised tegurid poliitilist enesetõhusust mõjutavad ning mil määral peavad paika varasemad uuringud antud teemal, eriti seoses sotsiaalmajanduslike faktorite mõjuga valijakäitumisele ja poliitilisele enesetõhususele, mille suurt rolli on varasemates uuringutes korduvalt rõhutatud (Hayes & Bean, 1993). Bakalaureusetöö on teatud määral edasiarendus eelmainitud Hayes & Bean'i uurimusest (1993), ent lisaks sotsiaalmajanduslike aspektide paikapidavuse testimisele lülitati uuringusse ka erinevad poliitilised faktorid, nagu pakuvad välja autorid (1993, 276) edasisteks uuringuteks. Lisaks soovin käesoleva uurimuse raames lisada tööle väärtust võrreldes poliitilise enesetõhususe determinante Ida- ja Lääne-Euroopa riikide vahel, tuginedes uuringutele ja statistikale, mis näitab, et Ida-Euroopa riikides on madalam valimisaktiivsus, mis seostub riigi ja poliitiliste institutsioonide vähesema usaldamisega võrrelduna Lääne-Euroopa riikidega (Karp & Milazzo, 2015).

Püstitatud uurimisprobleemide lahti harutamiseks kasutan Euroopa Sotsiaaluuringu 2014. aastast pärineva 7. küsitlusringi andmeid, mille põhjal viin andmetöötlusprogrammi Stata kasutades läbi regressioonanalüüsi. Töö jaotub laias laastus kolmeks peatükiks, millest esimeses annan ülevaate varasematest valimisosalist puudutavatest asjakohastest uuringutest, poliitilise enesetõhususe kontseptsioonist ning selle seostest valimisaktiivsusega. Lisaks annan põgusa ülevaate eeldatavatest Ida- ja Lääne Euroopa vahelistest erinevustest poliitilise enesetõhususe kontekstis. Teises peatükis kirjeldan ja põhjendan täpsemalt nii uuringu läbiviimise meetodikat kui ka valimit. Kolmas peatükk on omakorda jaotatud kaheks: poliitilise enesetõhususe determinantide uuringutulemuste esitlemine ja kirjeldamine ning Ida-ja Lääne Euroopa vahelise poliitilist enesetõhusust mõjutavate faktorite võrdlemine. Kolmanda peatüki lõpus olev diskussioon võtab bakalaureusetöö tulemused kokku.

Eraldi soovin tänada bakalaureusetöö juhendajat Kats Kivistikku ning doktorant Miroslav Nemcoki nende pühendatud aja ja tarkuse eest, mis selle töö valmimise võimalikuks tegid.

1. TEOOREETILISED LÄHTEPUNKTID

1.1. Valimisaktiivsus

Üheks enimsiteeritud ja –tuntud valijakäitumist seletavaks kontseptsiooniks võib pidada Anthony Downsi ratsionaalse valiku teooriat (1957), mis seletab lühidalt kokkuvõttes valija otsust valimiskasti juures sellega, kui palju tal mingi poliitilise jõu poolt hääletades või mitte hääletades võita on. See seostub tugevalt samanimelise teooriaga majandusteaduste valdkonnas. Teooriat on aastate jooksul aga tugevalt edasi arendatud. Suure panuse sellesse just valimisaktiivsuse aspektist lähtudes tegid Riker ja Ordeshook (1968), kelle laienduse kohaselt langetab valija otsuse valima minna siis, kui tal võiks tekkida sellest suurem oodatav kasu, kui valima mitte minnes. Kuna valima minemine on isikliku kasu mõttes üsna väikese riskiga ettevõtmine, on sedagi teooriat aja jooksul täiustatud. Blais (2000) on näiteks leidnud, et ratsionaalse valiku mudelil on mitmeid vajakajäämisi, näiteks ei ole arvestatud valijasegmenidiga, mis läheb valima kohusetundest (mis on Blais uuringutulemuste kohaselt suur), kuid tema väitel on valimisaktiivsust seletades ratsionaalse valiku teooriast mööda minna samuti võimatu.

Gray & Caul (2000) võtavad peamised valimisaktiivsust puudutavate uuringute tulemused kokku 5 erineva kategooria põhjal: insituutsionaalne, partei- ja poliitilist süsteemi puudutav, majanduslik, sotsiaaldemograafiline ning massimobilisatsiooni-põhine. Autorid väidavad, et need kõik seletavad mingil ajahetkel tähtsa osa varieeruvusest, kuid ükski nendest seletustest ei ole ammendav ega piisav.

Jackman (1987) on oma regressioonanalüüsis leidnud, et poliitilis-instituutsionaalsed tegurid on kõige tugevamateks valimisaktiivsust määravateks faktoriteks. Ta väidab, et elektroaalne proportsionaalsus on üheks valimisaktiivust enim mõjutavaks teguriks. Kui valimistulemus ei kandu proportsionaalselt üle kohtadeks esinduskogudes, näiteks *first-past-the-post*-tüüpi süsteemides, on väikeparteidel raske oma valimistulemus kohtadeks muuta ning süsteem soosib suurparteid, mis omakorda pärsib valimisaktiivsust. Kõige olulisemalt valimisaktiivsust tõstvaks faktoriks peab ta seadusi, mis kohustavad kodanikke valima, nagu Austraalias, kuid muuhulgas ka unikameralismi ehk ühekojalist parlamenti. Gray & Caul (2000, 1098) aga väidavad, et kuigi uuringu ajahetkel võisid instituutsionaalsed faktorid tõepoolest suurt rolli mängida, on aja jooksul vastavad tingimused uuritud riikides jäänud

samaks, ent valimisaktiivsus on samal ajavahemikul oluliselt langenud, mistõttu ei ole antud faktorid pädevad, et valimisaktiivsuse langust selgitada.

Parteisüsteemide mõju valimisaktiivsusele on samuti palju uuritud ning on leitud, et näiteks parteide omavaheline tasakaal, suurus ja olulisus üksteise suhtes ning nendevaheline võistluslikkus mõjutavad oluliselt valimisaktiivsust. Näiteks suurem parteide arv ja selgusetus valimiste võitja osas suurendab uuringute kohaselt oluliselt valimisaktiivsust. Samas on süsteemides, kus üks domineeriv partei korduvalt valimised võitnud on, märgatud valimisaktiivsuse langust (Gray & Caul, 2000, 1098). Teisest küljest tekib siinkohal paradoks, kuna näiteks Jackman oma eelmainitud uuringus (1987) väidab, et mitmeparteilisus pigem vähendab valimisaktiivsust, kuna valimiste tulemusest moodustuv valitsus ning valima minemisest saadav tulemus on ettemääramatud ja abstraktsed.

Majanduslikke valimisaktiivsust mõjutavaid faktoreid on ilmselt uuritud kõige rohkem. Samas näitavad enamus relevantseid uuringuid, näiteks nagu Lewis-Beck and Lockerbie (1989), et mida paremini läheb majandusel, seda suurema tõenäosusega otsustatakse minna valima. Need seosed ei pea aga sugugi alati paika, kuna majanduskasvu- või langusega kooskõlas peab tähelepanu pöörama ka paljudele teistele asjaoludele.

See viib omakorda sotsiaaldemograafiliste aspektideni. Näiteks vanus ja haridustase on valimisaktiivsust puudutavate uuringute lahutamatud komponendid (Blais, 2000). On leitud, et noortel on väiksem tõenäosus valima minna, kuna on vähem ühiskonnakorraldust puudutavate küsimustega kursis. Ka kõrgema haridustasemega inimestel on suurem tõenäosus valima minna (Lipset, 1959; Putnam, 2001). Sellegipoolest pole sotsiaaldemograafilise olukorra paranemine arenenud demokraatias viimastel aastakümnetel valimisaktiivsust tõstnud, mistõttu on need seletused samuti puudulikud.

Gray & Caul (2000) leiavad, et lisaks eelmainitud aspektidele on just massimobilisatsiooni langus arenenud demokraatias kaasa toonud valimisaktiivsuse languse. See on omakorda peamiselt põhjustatud ametiühingutesse ning seeläbi kaudselt ka parteisse kuuluvate indiviidide arvu. Et ametiühingute liikmetel oli tihtipeale kohustuslik valimas käia, oli seetõttu kunagi ka valimisaktiivsus suurem, näitavad autorid.

1.2.Poliitiline enesetõhusus

Enesetõhususe teooria on välja töötanud USA psühholoog Albert Bandura, kelle definitsiooni kohaselt võib enesetõhusust tõlgendada kui indiviidi uskumusi ja hinnanguid oma võimekusele ja suutlikkusele protsesse organiseerida ja mõjutada, saavutamaks teatud eesmärgi (1986). Selle on poliitilises võtmes aga aastaid varem avastanud Angus Campbell, kes defineerib oma märgilises teoses „The Voter Decides“ poliitilist enesetõhusust kui „tunnet, et individuaalne poliitiline tegevus avaldab või võib avaldada mõju poliitilistele protsessidele, teisisõnu et oma kodanikukohuse täitmine on seda väärt“ (1954, 187).

Peale esialgse kontseptsiooni väljatöötamist on jõutud järeldusele, et poliitilisel enesetõhususel on nii sisemine kui välimine dimensioon (Renshon, 1974). Kui sisemine poliitiline enesetõhusus on pigem psühholoogiline, viidates inimese hinnangule enda võimele poliitikast aru saada ning poliitilisel maastikul osaleda, siis väline poliitiline enesetõhusus viitab inimese uskumusele, et inimesed suudavad poliitilisi protsesse ja otsuseid mõjutada ning, et poliitikud on rahva ees realselt vastutavad (Borgonovi & Pokropek, 2017, 125). Kuigi sisemine ja väline enesetõhusus on selgelt eristuvad kontseptsioonid, on nad sellegipoolest korreleeruvad ja tihti vaadeldakse neid koos, kuigi tänapäeval enamuses praktilisi enesetõhusust puudutavaid teadustöid selgelt eristavad sisemist ja välimist enesetõhusust, keskendudes ühele või teisele.

Tabel 1. Sisemist ja välimist poliitilist enesetõhusust mõõtvad tõekspidamised

Sisemine poliitiline enesetõhusus	Väline poliitiline enesetõhusus
Ma oleksin võimeline poliitikas osalema	Poliitikud hoolivad rahva arvamusest
Poliitika on minu jaoks liiga keeruline	Poliitikud arvestavad rahva huvidega

Allikas: Becker, 2004, 327

Poliitilist enesetõhusust uurides on tõestatud, et kõrge poliitilise enesetõhususega inimesel on suurem tõenäosus osaleda valimistel, kontakteeruda avaliku võimu esindajatega seoses probleemidega, olla ise poliitiliselt aktiivsed, olla kursis ühiskonnas toimuvaga meedia vahendusel ning olla mitte ainult praktiliselt, vaid ka psühholoogiliselt poliitikaga seotud (Levy, 2013, 358). Sellest lähtuvalt on poliitilist enesetõhusust nimetatud ka üheks peamiseks faktoriks, mis tagab eduka demokraatliku süsteemi õitsengu (Borgonovi & Pokropek, 2017, 125).

Tabel 2. Valik poliitilist enesetõhusust ja valimisaktiivsust seostavaid uuringuid

Autor ja aasta	Meetod	Tulemus	Valim
Becker, 2004	Regressioon	.169*** väline .1*** sisemine	2052
Cohen et al., 2001	LISREL	.46*	434
Campbell et al., 1954	Risttabel	-	2200
Finkel, 1985	LISREL	.24*	1069
Hanson, 1980	Log-lineaarne	-	160-703
Pollock, 1983	Regressioon	.343*	1404
Shaffer, 1981	Regressioon	.11*-.21*	823-1715

Allikas: Levy, 2013, 358

1.3.Poliitilist enesetõhusust mõjutavad tegurid

Eelnevalt olen ülevaate andnud varasematest valimisaktiivsust puudutavatest uuringutest ning kirjeldanud nende puudusi, millest lähtuvalt olen omakorda näidanud, miks on tähtis valimisaktiivsuse languse kontekstis uurida hoopis poliitilise enesetõhususe tagamaid. Varasemad uuringud samal teemal on jõudnud kahe peamise järelduseni: poliitilist enesetõhusust mõjutavad enim sotsiaalmajanduslikud faktorid ning intelligentsus ja haridustase.

Caprara et al. (2009) on viinud läbi faktoranalüüsi, mille kohaselt ülikooliharidusega inimestel võis mõõta oluliselt suurema poliitilise enesetõhususe taseme kui muu haridustasemega inimestel ($M=0.20$). Vastupidiselt, kesk- ja eriti algharidus oli tugevas seoses madala poliitilise enesetõhususega ($M= -0.28$). Sama uuringu raames leiti, et sissetuleku taseme ja poliitilise enesetõhususe vaheline seos on samuti statistiliselt oluline, ent koeffitsent nullilähedane (Caprara et al., 2009, 1008). Caprara leiab ka, et meestel on poliitilise enesetõhususe tase oluliselt suurem kui naistel, ent kõik uuringutulemused seda seost ei kinnita (Hayes & Bean, 1993, 275). Borgonovi & Pokropek (2017) leiavad oma laiapõhjalises 28 riiki võrdlevas uurimuses, mis hõlmab lisaks eelnimetatud faktoritele ka poliitiliste süsteemide eripärasid, et lisaks vanemate ning iseenda sotsiaalmajanduslikule staatusale mängivad poliitilise enesetõhususe taseme juures suurt rolli ka kognitiivsed võimed.

Hayes & Bean (1993) leiavad võrdlevas uurimuses Austraalia, Suurbritannia, Lääne-Saksamaa ja USA vahel samuti, et haridustase korreleerub tugevalt poliitilise enesetõhususega ja seda kõikides vaadeldud riikides. Sama side leiti ka subjektiivse klassikuuluvuse ja poliitilise enesetõhususe vahel, kuigi seosed on tugevamad ja järjepidevamad välise, mitte sisemise enesetõhususe puhul. Hayes & Bean toovad välja, et ehkki leitud seosed on statistiliselt olulised ja tugevad, ei seleta need sugugi suuremat osa varieeruvusest, mistõttu pakuvad välja uurida seoseid ka poliitilise enesetõhususe ning poliitiliste tegurite vahel, nagu usaldus poliitiliste institutsioonide vastu, enese seostamine mingi kindla poliitilise parteiga, poliitiline osalus jne (Hayes & Bean, 1993, 276). Et sotsiaalmajanduslikud faktorid seletavad eelmainitud uuringu kohaselt vaid väikest osa poliitilise enesetõhususe varieeruvusest, on minu esimene hüpotees seega järgmine:

Hüpotees 1: Poliitilised faktorid avaldavad poliitilisele enesetõhususele suuremat mõju, kui sotsiaal-majanduslikud faktorid.

1.4. Erinevused Ida- ja Lääne Euroopa vahel

Ida-Euroopa riikides on aasta-aastalt registreeritud järjest madalamaid valimisaktiivsuse numbreid (Kostadinova, 2003). Kui iseseisvumise-järgselt oli valimisaktiivsus idas 80% juures, siis nüüd on langenud Ida-Euroopa riikides keskmiselt 50-60 protsendi vahele, samal ajal kui Lääne-Euroopa riikide valimisaktiivsus on keskmiselt 70-80 protsendi vahel (International IDEA, 2018).

Seda seletatakse peamiselt Ida-Euroopa riikides leviva pettumusega poliitiliste institutsioonide suhtes, mida on esile kutsunud tajutav korrupsioon ja võimu kuritarvitamine poliitikute poolt (Anderson & Tverdova, 2003). Välja tuuakse ka vähest võistluslikkust valimistel, mis on mitmetele Ida-Euroopa riikidele tavaks saanud. Nimelt näitavad uuringud, et suurem võistluslikkus parteide vahel enne valimisi suurendab märkimisväärselt valimisosalust (Franklin, 2004). Ka sotsiaalmajanduslikke aspekte ja ebavõrdsust on Ida-Euroopa väiksemat valimisaktiivsust seletavate asjaoludena välja toodud, kuna sotsiaalmajanduslikult kasinamal järjel olevatel inimestel on uuringute kohaselt madalam tõenäosus otsustada valima minna (Pacek et al., 2009).

Karp & Milazzo (2015) leiavad võrdlevas uurimuses Ida- ja Lääne-Euroopa vahel, et Ida-Euroopas levivad läänega võrreldes oluliselt suuremad demokraatiavastased meeleolud. Näiteks Lääne-Euroopa riikides olid 6 protsenti küsitlusele vastanutest demokraatia suhtes skeptilised, samal ajal Ida-Euroopa riikide seas oli see protsent 18 ning kui 33 protsenti Lääne-Euroopa vastanutest avaldasid rahulolematust demokraatia toimimisega, siis Ida-Euroopa vastanute seas oli see protsent 62 (Karp & Milazzo, 2015, 101).

Nii Karp & Milazzo (2015, 98) kui Becker (2004, 320) toovad välja, et erinevused poliitilisi harjumusi ja traditsioone puudutavas ajaloos mõjutavad erinevalt Ida-ja Lääne-Euroopa valijaid ja nende ühiskondlikke tõekspidamisi. Kuivõrd kommunistlikus idas oli poliitilise võimu kritiseerimine ja negatiivse arvamuse avaldamine taunitud ja isegi keelatud, siis lääne ühiskonnas on selliseid praktikaid julgustatud. Seetõttu püsivad ka veel tänapäeval ida ja lääne vahel teatud erinevused, kuna vanad hoiakud on visad kaduma. Järeldades eelkirjeldatud uuringutest, et Ida-Euroopas on rahulolematust demokraatia toimimise ja sotsiaalmajandusliku olukorraga laiemalt levinud kui Lääne-Euroopas, on minu teine hüpotees järgmine:

Hüpotees 2: Ida-Euroopas mõjutavad poliitilised ja sotsiaalmajanduslikud tegurid poliitilist enesetõhusust rohkem, kui Lääne-Euroopas.

2. METODOLOOGIA

2.1. Andmestik

Käesolevas bakalaureusetöös kasutan statistilise andmeanalüüsi läbiviimiseks Euroopa Sotsiaaluuringu seitsmenda küsitluslaine andmeid, mis on kogutud aastatel 2014-2015 20 Euroopa riigist ja Iisraelist (ESS, 2014). Andmed on kogutud tunnipikkuste näost-näku intervjuude käigus ning puudutavad laia teemadeampluaad, nagu sotsiaalne usaldus, poliitiline huvi ning osalus, sotsiaalpoliitilised teemaderingi, sotsiaalne tõrjutus, rahvuslikud, etnilised ja usklikud tõekspidamised, tervise- ja sotsiaalküsimused, immigratsioon, väärtushinnangud, demograafia ja sotsiaalökonomilised teemad (ESS, 2014).

Valim on koostatud juhusliku tõenäosuse meetoditel, mis tähendab, et iga üldkogumi (kõik riigi elanikud alates 15. eluaastast) liikmel on võrdne võimalus valimisse valitud saada. Valimi täpne kokkupanemise meetodika aga varieerus riigiti, mõnel juhul kasutati kolme-, mõnel juhul kaheastmelist valimi koostamise meetodit. Valimi suurus varieerus samuti, ent abosoluutvalim oli 40185, keskmine sellest 1826,59, varieerudes Saksamaa (3045) ning Sloveenia (1224) vahel (ESS, 2014).

Uuringus kasutan Austria, Belgia, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Ungari, Iirimaa, Leedu, Hollandi, Norra, Poola, Portugali, Sloveenia, Hispaania, Rootsi, Šveitsi ning Suurbritannia andmeid. Uuringus osales ka Iisrael, ent kuna tegu ei ole Euroopa Majanduspiirkonna liikmega, samuti geograafiliselt mitte Euroopa maailmajaos asuva riigiga, jätsin selle siinkohal uuringust välja. Samuti ei ole Iisrael defineeritav ei Ida- ega Lääne-Euroopa riigina.

Käesolev bakalaureusetöö sisaldab teatavasti ka võrdlevat elementi Ida- ja Lääne Euroopa vahel. Ida-Euroopa riikideks klassifitseeruvaid riike on uuringus osalenud riikide seas paraku vähem, kõigest 6 (uuring viidi lisaks läbi ka Lätis, kuid tulemused ei ole kättesaadavad), samal ajal kui Lääne-Euroopa riike 15. Sellegipoolest kasutan statistilistes mudelites kõiki Lääne-Euroopa riike, kuna tagab Lääne-Euroopa mudelite puhul suurema representatiivsuse. Bakalaureusetöö kirjutamise hetkel on kättesaadavad ka 2016. aastal läbi viidud Euroopa Sotsiaaluuringu 8. ringi tulemused, ent kuna Ida-Euroopa riikidest on hetkel andmed kättesaadavad vaid 4 riigi kohta, ei oleks 8. ringi andmete kasutamine minu võrdleva uurimuse aspektist otstarbekas (ESS, 2016).

2.2.Uurimismeetod ning andmete operatsionaliseerimine

Uuringu viin läbi kasutades mitmest lineaarset regressioonanalüüsi statistilises andmetöötlusprogrammis Stata13. Kõik andmed on kogutud indiviidi tasandil. Uuringutulemused on esitatud kolmes erinevas tabelis, mis kajastavad 9 regressioonimudelit: 3 mudelit sotsiaalmajanduslike muutujatega, 3 poliitiliste muutujatega ning 3 kõikide muutujatega koos. Igas tabelis on üks mudel Lääne-Euroopa kohta, teine Ida-Euroopa kohta ning kolmas mõlema kohta kombineeritult. Analüüsi tulemusi sisaldavas peatükis esitan kõigepealt eelkirjeldatud tabelid, misjärel tõlgendan mudelitest nähtavaid tulemusi eraldi mõlema püstitatud hüpoteesi kontekstis ning sõnastan nendest tulenevad järeldused. Tabelites on esitatud mudelite regressioonikoefitsient, statistiline olulisus, R ruudus ja standardhälve ning andmelüngad on eemaldatud.

Sõltuvad muutujad

Sõltuvate muutujatena on uuringus läbi viidud mudelites kasutatud sisemist ja välimist poliitilist enesetõhusust. Käesolevas töös on esitatud mudelid, mis kasutavad sõltumatu muutujana välist poliitilist enesetõhusust, kuna välise poliitilise enesetõhususe puhul oli kõikide mudelite seletusvõime oluliselt kõrgem, trend ja statistiline olulisus aga laias laastus sama.

- Sisemise poliitilise enesetõhususe mõõtmiseks on Euroopa Sotsiaaluuringus osalenutele esitatud kolm küsimust:
 - 1) Kui võimeline oleksite tegutsema aktiivselt seltsis mis tegeleb poliitiliste küsimustega?
 - 2) Kui tugevaks hindate oma võimet osaleda poliitikas?
 - 3) Kui lihtsaks Teie personaalselt peate poliitikas kaasalöömist?

Vastusevariandid on esitatud skaalal 0-st 10-ni, kus 0 tähistab negatiivseimat võimalikku hinnangut ning 10 positiivseimat võimalikku hinnangut. Eraldi vastusevariant „ei tea“ on käsitletud andmelüngana ja on uuringust eemaldatud.

- Väliste poliitilise enesetõhususe mõõtmiseks uuringus esitatavad küsimused:
 - 1) Mil määral Teie hinnangul Teie riigis valitsev poliitiline süsteem võimaldab teiesugustel inimestel valitsuse tegevusele kaasa rääkida?
 - 2) Mil määral Teie hinnangul Teie riigis valitsev poliitiline süsteem võimaldab teiesugustel inimestel poliitilisi otsuseid mõjutada?
 - 3) Kui palju Teie hinnangul poliitikud hoolivad sellest, mida teiesugused inimesed mõtleavad?

Sarnaselt eelmistele küsimustele on ka siin kasutatud 11-pallist skaalat, kus 5 on keskpunkt, 0 kõige negatiivsem ning 10 positiivseim hinnang. „Ei tea“ vastusevariant on jäetud uuringust välja.

Nii sisemise kui välimise poliitilise enesetõhususe puhul on kolm tunnust andmetöötlusprogrammis kokku liidetud üheks tunnuseks, mille tulemusena moodustusid sõltuvad muutujad „sisemine“ ja „välimine“. Enne viimast toimingut kontrollisin Cronbachi alfa abil muutujate järjepidevust ja ühtsust. Sisemist poliitilist enesetõhusust mõõtvate tunnuste puhul oli alfa koefitsiendiks .84 ning välist poliitilist enesetõhusust mõõtvate tunnuste puhul .83, mis mõlemad tähendavad küllaltki suurt ühtsust.

Poliitilised muutujad

Järgnevalt on tabelina esitatud poliitilisse muutujate klassi kuuluvad uuringus kasutatud muutujad. Tabelis on kajastatud muutuja nimetus, uuringus tunnuse mõõtmiseks vastajatelt küsitud küsimus, skaala, millel muutujat mõõdetakse ning kommentaarid tunnuste kodeerimise kohta andmetöötlusprogrammis, kui seda on tehtud. Mittekodeeritud tunnused on uuringusse lülitatud samal kujul, kui neid on mõõdetud. Poliitilisse muutujate klassi kuuluvad seitse tunnust, kõik andmelüngad ja „ei tea“ vastused on tulemustest eemaldatud.

Tabel 3. Poliitilised muutujad

Muutuja	Küsimus ESS-is	Skaala	Skaala instruksioon	Kodeeritud
Rahulolu valitsusega	Mõeldes oma riigi valitsusele, kui rahul olete selle	0-10	0-äärmiselt rahulolematu 10-äärmiselt	

	tegevusega?		rahul	
Rahulolu demokraatiaga	Kui rahul olete üldiselt demokraatia toimimisega oma riigis?	0-10	0-äärmiselt rahulolematu 10-äärmiselt rahul	
Parem-vasak	Poliitikas räägitakse vahel „vasakust“ ja „paremast“. Kuhu paigutaksite end sellel skaalal?	0-10	0-täiesti vasakpoolne 10-täiesti parempoolne	
Poliitiline huvi	Kui huvitatud olete enda hinnangul poliitikast?	1-4	1-väga huvitatud 4-üldse mitte huvitatud	0-ei ole huvitatud(3-4) 1-huvitatud(1-2)
Hääletas	Mõned inimesed tänapäeval ühel või teisel põhjusel ei hääleta. Kas Teie hääletasite viimastel parlamendivalimistel?	1-2	1-hääletas 2-ei hääletanud	0-ei hääletanud 1-hääletas
Usaldus parlamendi vastu	Kui palju usaldate te oma riigi parlamenti?	0-10	0-ei usalda üldse 10-usaldan täielikult	
Usaldus poliitikute vastu	Kui palju usaldate te poliitikuid?	0-10	0-ei usalda üldse 10-usaldan täielikult	

Allikas: European Social Survey, 2014

Sotsiaalmajanduslikud muutujad

Sotsiaalmajanduslike muutujatega mudelis on kasutatud lisaks sõltuvale muutujale, milleks on väline poliitiline enesetõhusus, kaheksat erinevat muutujat. Sarnaselt eelmisele tabelile on sotsiaalmajanduslike muutujatega mudeli ülevaatlikus tabelis kajastatud muutuja nimetus, uuringus muutuja mõõtmiseks vastajatelt küsitud küsimus, skaala, millel muutujat mõõdetakse ning kommentaarid tunnuste kodeerimise kohta. Sellesse mudelisse lisan ka soo ning vanuse tunnused, kuna kuigi neid ei saa pidada otseselt sotsiaalmajanduslikeks tunnusteks, on need enesetõhususe seisukohalt sellegipoolest tähtsad. Alghariduse tunnuse

alla olen kodeerinud ka respondendid, kellel oli madalam põhiharidus, kuna tänapäeval on tegu sellegipoolest algtaseme-lähedase haridusega, mis tagab tunnusele suurema representatiivsuse.

Tabel 4. Sotsiaalmajanduslikud muutujad

Muutuja	Küsimus ESS-is	Skaala	Skaala instruksioon	Kodeeritud
Naine	Palun märkige oma sugu	1-2	1-meess 2-naine	0-meess 1-naine
Vanus	Mis aastal te olete sündinud?	15-114		
Rahulolu eluga	Kui rahul olete praegusajal oma eluga?	0-10	0-äärmiselt rahulolematu 10-äärmiselt rahul	
Algharidus	Milline on kõrgeim haridusaste, mille olete edukalt lõpetanud?	000-229	000-ei ole lõpetanud haridust algastmel 229-Madalam põhikooliharidus	0-mittealgharidus 1-000-229
Kõrgharidus	Milline on kõrgeim haridusaste, mille olete edukalt lõpetanud?	510-800	510-bakalaureusekraadile eelnev lühiope 800-doktorikraad	0-mittekõrgharidus 1-510-800
Töötab	Kas viimase 7 päeva jooksul olete teinud palgalist tööd(tavatöötajana, ettevõtjana või perefirmas)?	1-2	1-töötas 2-ei töötanud	0-ei töötanud 1-töötas
Subjektiivne majanduslik toimetulek	Milline järgnevatest kirjeldustest sobiks kõige paremini Teie hinnanguga Teie majapidamise praegusele sissetulekule?	1-4	1-elan praeguse sissetulekuga hästi ära 4-praeguse sissetulekuga ära elada on väga raske	0-halb toimetulek(3-4) 1-hea toimetulek(1-2)

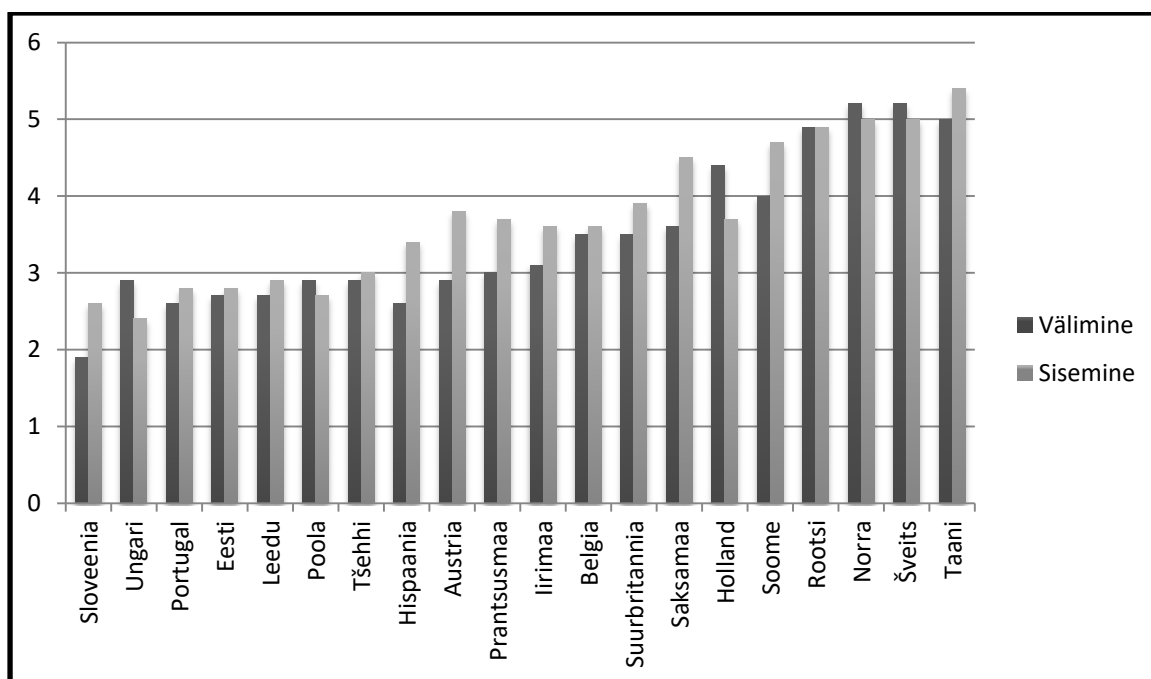
Allikas: European Social Survey, 2014

3. TULEMUSED JA DISKUSSIOON

3.1.Deskriptiivne statistika

Siinkohal toon välja, kirjeldan ja võrdlen peamisi statistilisi näitajaid oma töös. Kuigi käesoleva töö eesmärk ei ole võrrelda muutujaid iga riigi kontekstis eraldi, kuivõrd nii läheks töö liialt mahukaks, on otstarbekas ilmestamiseks riigiti tulemused välja tuua kahe sõltuva muutuja – sisemise ja välimise enesetõhususe kontekstis. Allolevalt vastavalt tulpdiagrammilt on selgelt näha, et Ida-Euroopa välise ega sisemise enesetõhususe näitajad ei küündi keskmiselt üle 3 pügala. Suurima poliitilise enesetõhususega riigid on Norra, Taani ja Šveits, kus nii sisemise kui välise poliitilise enesetõhususe keskmised kerkivad 11-pallisel skaalal 5-ni või üle selle. Ida-Euroopa keskmine väline enesetõhusus on 2,6, samal ajal kui Lääne-Euroopa vastav näitaja on 3,7. Veelgi suuremad käärid on ida ja lääne vahel sisemise enesetõhususe keskmistes näitajates, kus arvud on vastavalt 2,7 ja 4,1. Huvitava trendina võib välja tuua, et 14 riigis 21-st on vastanute sisemine enesetõhusus keskmiselt kõrgem kui välimine ning vaid Hollandis on väline enesetõhusus märkimisväärselt kõrgem kui sisemine.

Graafik1. Sisemine ja välimine enesetõhusus riigiti

Allikas: European Social Survey, 2014

Ka sõltumatute muutujate võrdluses ida ja lääne vahel võib märgata sarnast trendi, nagu sõltuvate muutujate puhul. Siinkohal joonistuvad hästi välja leiud Karp & Milazzo (2015)

uuringust, mille kohaselt Ida-Euroopas on võrreldes läänega oluliselt madalam valimisaktiivsus, mida võib omakorda seletada sealsete oluliselt suuremate demokraatiavastaste meeleoludega. Allolevast tabelist nähtub, et kui läänes käis viimastel parlamendivalimistel keskmiselt valimas 80% küsitlusele vastanutest, siis idas 65%. Demokraatia toimimisega oma riigis on Lääne-Euroopa respondendid 11-pallisel skaalal andnud keskmiselt hindeks 5,6, samas Ida-Euroopa vastajad 4,4. Sarnast trendi võib näha pea iga sõltumatu muutuja juures, võrdne on tulemus vaid binaarse „töötab“ tunnuse puhul, mis tähendab, et keskmiselt töötas Ida-Euroopas täpselt sama palju küsitlusele vastanuid, kui Lääne-Euroopas. Kõige suurem erinevus joonistus välja aga poliitilises huvis, nimelt oli idaeurooplaste huvi poliitika vastu 23 protsendipunkti võrra madalam kui läänes. Ka oma materiaalsel olukorda hindavad idaeurooplased oluliselt kehvemaks, kui lääneeurooplased.

Tabel 5. Uuringus kasutatavate sõltumatute muutujate keskmised Lääne-ja Ida-Euroopas(standardhälve sulgudes)

Muutuja	Lääs	Ida
<i>Poliitilised:</i>		
Rahulolu valitsusega	4,4 (2,4)	3,8 (2,3)
Rahulolu demokraatiaga	5,6 (2,5)	4,4 (2,5)
Parem-vasak	5 (2,1)	5,1 (2,2)
Huvi poliitika vastu	.55 (.5)	.31 (.47)
Hääletas	.8 (.4)	.65 (.48)
Usaldab parlamenti	4,9 (2,6)	3,6 (2,5)
Usaldab poliitikuid	3,9 (2,4)	2,9 (2,3)
<i>Sotsiaalmajanduslikud:</i>		
Rahulolu eluga	7,4 (2)	6,3 (2,9)
Algharidus	.3	.23

	(.46)	(.42)
Kõrgharidus	.32	.24
	(.47)	(.42)
Töötab	.52	.52
	(.5)	(.5)
Majanduslik toimetulek	.83	.68
	(.37)	(.47)

Allikas: European Social Survey, 2014

3.2. Analüüside tulemused

Et testida oma hüpoteeside paikapidavust, koostasin 9 erinevat mudelit, mis on esitatud kolmes erinevas tabelis. Esimeses tabelis on välja toodud sotsiaalmajanduslikud muutujad, kus omakorda on eraldi mudelid Ida-Euroopa, Lääne-Euroopa ning kõikide riikide kohta koos. Teisest tabelist leiab poliitilised muutujad, kus sarnaselt esimese tabeliga on esitatud eraldi mudelid ida, lääne ning mõlema kohta kombineeritult. Kolmandas tabelis on esitatud kõik eelnevad muutujad koos, samuti kolmes erinevas mudelis. Enne regressioonanalüüside läbiviimist testisin muutujaid multikollineaarsuse osas, mis kinnitas, et multikollineaarsus puudub ja analüüs on valiidne. Tabelites on esitatud iga muutuja regressioonikoefitsient, selle statistiline olulisus tärnidega ning standardhälve sulgudes. R ruudus ehk mudeli seletusvõime on välja toodud iga mudeli tulba lõpus.

Tabel 6. Sotsiaalmajanduslikud tunnused

Muutuja	Lääs	Ida	Lääs ja ida
Naine	-.182*** (.026)	-.147*** (.039)	-.212*** (.021)
Vanus	-.011*** (.001)	-.007*** (.001)	-.008*** (.001)
Rahulolu eluga	.217*** (.007)	.157*** (.009)	.209*** (.005)
Algharidus	-.222*** (.033)	-.167*** (.051)	-.096*** (.027)
Kõrgharidus	.743*** (.031)	.537*** (.043)	.716*** (.025)

Töötab	.001 (.029)	.161*** (.043)	.048* (.024)
Majanduslik toimetulek	.543*** (.037)	.218*** (.044)	.574*** (.028)
R ²	0.124	0.089	0.124

Tabelis märgitud arvud on regressioonikoefitsendid, sulgudes standardhälve

*p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: European Social Survey, 2014

Tabel 7. Poliitilised tunnused

Muutuja	Lääs	Ida	Lääs ja ida
Rahulolu valitsusega	.073*** (.006)	.101*** (.012)	.077*** (.005)
Rahulolu demokraatiaga	.146*** (.006)	.166*** (.011)	.155*** (.005)
Parem-vasak	-.031*** (.005)	.054*** (.008)	-.015*** (.004)
Huvi poliitika vastu	.493*** (.021)	.436*** (.039)	.521*** (.019)
Hääletas	.074** (.027)	.100* (.042)	.060** (.023)
Usaldab parlamenti	.170*** (.006)	.105*** (.012)	.156*** (.005)
Usaldab poliitikuid	.323*** (.007)	.186*** (.012)	.292*** (.006)
R ²	0.538	0.362	0.493

Tabelis märgitud arvud on regressioonikoefitsendid, sulgudes standardhälve

*p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: European Social Survey, 2014

Tabel 8. Poliitilised ja sotsiaalmajanduslikud tunnused kombineerituna

Tunnus	Lääs	Ida	Lääs ja ida
Naine	-.027 (.021)	-.085* (.037)	-.051*** (.018)
Vanus	-.011*** (.001)	-.014*** (.001)	-.012*** (.0006)

Rahulolu valitsusega	.078*** (.006)	.108*** (.012)	.082*** (.005)
Rahulolu	.141*** (.006)	.152*** (.011)	.124*** (.005)
demokraatiaga			
Parem-vasak	-.023***	.038*** (.008)	-.014*** (.004)
Huvi poliitika vastu	.476*** (.021)	.454*** (.041)	.509*** (.0191)
Hääletas	.119*** (.028)	.125** (.042)	.091*** (.023)
Usaldab parlamenti	.153*** (.006)	.094*** (.012)	.139*** (.005)
Usaldab poliitikuid	.323*** (.007)	.193*** (.012)	.294*** (.006)
Rahulolu eluga	.017** (.005)	-.004 (.011)	.013*** (.005)
Algharidus	.745** (.026)	.036 (.053)	.102*** (.023)
Kõrgharidus	.333*** (.023)	.307*** (.044)	.321*** (.02)
Töötab	.101*** (.023)	.11** (.042)	.105*** (.02)
Majanduslik toimetulek	.038 (.030)	.06 (.043)	.139*** (.024)
R ²	0.555	0.388	0.513

Tabelis märgitud arvud on regressioonikoefitsendid, sulgudes standardhälve

*p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Allikas: European Social Survey, 2014

Poliitilise enesetõhususe determinandid

Eeltoodud kolme mudelit vaadates selgub, et minu esimene hüpotees pidas paika. Poliitilised faktorid mängivad poliitilise enesetõhususe taseme juures oluliselt suuremat rolli, kui sotsiaalmajanduslikud tegurid. Ehkki enamik sotsiaalmajanduslikke seoseid on statistiliselt olulised kõrgeimal, tasemel $p < 0.001$, jääb nende mudelite seletusvõime poliitilistele mudelitele oluliselt alla. Ainuke muutuja, mis ei ole statistiliselt oluline, on „töötab“ Lääne-

Euroopas, seega Lääne-Euroopas ei oma töötamine või mittetöötamine poliitilise enesetõhususega statistilist seost. Nii Lääne-Euroopa kui kombineeritud mudeli R ruudus on 0.124, mis tähendab, et sõltumatud muutujad seletavad 12% poliitilise enesetõhususe varieeruvusest. Ida-Euroopa riike hõlmava mudeli seletusvõime on veelgi madalam, seletades 9% varieeruvusest.

Sotsiaalmajanduslike muutujatega mudelites on kõige suuremateks enesetõhususe determinantideks kõrgharidus ning majanduslik heaolu. Mõlemal juhul on tegu statistiliselt oluliste seostega tasemel $p < 0.001$, mis on tugevalt positiivsed, tähendades, et mida suurem on respondendi subjektiivne majanduslik heaolu, seda suurem on tema poliitiline enesetõhusus ning et kõrghariduse olemasolul on kaalukas positiivne mõju poliitilisele enesetõhususele. Näiteks Lääne-Euroopas iga ühepallise tõusu puhul kõrghariduse muutujas tõuseb poliitiline enesetõhusus 0.743 punkti. Kõige nõrgemaid, ehkki statistiliselt olulisi seoseid võis sotsiaalmajanduslike muutujatega mudelite puhul täheldada poliitilise enesetõhususe ja vanuse puhul. Huvitaval kombel on viimane seos kõikides mudelites negatiivne, mis lubab eeldada, et vanuse kasvades inimeste poliitiline enesetõhusus väheneb.

Poliitiliste muutujatega mudelitel on kõikidest mudelitest kõige suurem seletusvõime, seda nii ida-, lääne- kui ka kombineeritud mudelis, vastavalt 54, 38 ja 49 protsenti. Kõik poliitilised muutujad omavad statistilist olulisust, ehkki hääletamas käimise ja poliitilise enesetõhususe vahel on nendes mudelites teistest muutujatest statistiliselt väiksem seos, mis on varasemate uuringute ja käesoleva töö probleemipüstitusega vastuolus. Kõige nõrgem, kuid sellegipoolest statistiliselt oluline seos on poliitilise enesetõhususega enesemääratlusel parem-vasak skaalal (kordaja kombineeritud mudelis -0.015), mis tähendab nõrka negatiivset seost parempoolse maailmavaate ja poliitilise enesetõhususe vahel. Kõige tugevam mõju poliitiliste muutujatega mudelites on poliitilisele enesetõhususele huvil poliitika vastu. Lääne- ja Ida-Euroopa kombineeritud mudelis tõusis poliitilise enesetõhususe näitaja 0.521 punkti iga ühepallise tõusu puhul poliitilises huvis. Ka usaldus poliitikute vastu eristub teistest muutujatest tugevama mõjuga (koefitsient kombineeritud mudelis 0.292).

Kui kõik eelnevad muutujad ühte mudelisse tõsta, tõusis mudelite ennustusvõime, seda nii lääne, ida kui ka kombineeritud mudelis (R^2 vastavalt 0.555, 0.388 ja 0.513). Seda siiski mitte väga suures ulatuses. Ehkki kombineeritud mudelis on endiselt kõik seosed statistiliselt olulised, ei ole kõikide muutujatega ida ja lääne mudelis enam statistiliselt olulised seosed

soo ja subjektiivse majandusliku heaolu ning poliitilise enesetõhususe vahel. Suurimat mõju poliitilisele enesetõhususele avaldavad endiselt aga kõrgharidus, usalduskrediit poliitikutele ja eriti huvi poliitika vastu, mille koefitsiendid kombineeritud mudelis olid vastavalt 0.321, 0.294 ning 0.509. Kõik eelnimetatud seosed olid positiivsed, negatiivsed seosed esinesid soo, vanuse ja parem-vasak maailmavaatelise enesemääratluse puhul.

Võrdlus Ida- ja Lääne Euroopa vahel

Suurim erinevus, mis Ida- ja Lääne Euroopa puhul silma torkab, seisneb mudelite seletusvõimes, mis Ida-Euroopa puhul on süstemaatiliselt madalam, kui Lääne-Euroopa või kombineeritud mudelitel. Näiteks sotsiaalmajanduslike muutujatega mudelites seletavad sõltumatud muutujad Lääne-Euroopas 12% poliitilise enesetõhususe varieeruvusest, Ida-Euroopas aga 9%. Need erinevused suurenevad poliitiliste muutujatega mudelite puhul, kus seletusvõimeks kujunes vastavalt 54% ja 36%. Kombineeritud muutujatega mudelites seletasid kõik uuringusse haaratud muutujad Lääne-Euroopas 56% varieeruvusest, mis oli ka kõrgeima seletusvõimega mudel uuringus, ent Ida-Euroopa riikidega vastava mudeli seletusvõime oli 39%. Seda võib selgitada sellega, et Ida-Euroopa riikide hulka oli võimalik kaasata vähem riike ning seeläbi oli ka vähem küsitlusele vastajaid, teisest küljest aga on Ida-Euroopa riikide seas eeldatavalt rohkem ekstreemseid näitajaid ja varieeruvust, millest annavad tõestust ka süstemaatiliselt suuremad standardhälbe näitajad Ida-Euroopa mudelite puhul.

Kõikide mudelite puhul olid Ida-Euroopas muutujate seosed poliitilise enesetõhususega nõrgemad kui Lääne-Euroopas, mis lükkab ümber ka minu teise hüpoteesi ja kinnitab nullhüpoteesi. Lääne-Euroopas on seega sotsiaalmajanduslike ja poliitiliste faktorite mõju indiviidide poliitilisele enesetõhususele oluliselt suurem. Ainukesed muutujad, mille seosed poliitilise enesetõhususega olid tugevamad Ida-Euroopa riikides, mis olid ka statistiliselt olulised, olid „hääletas“, „rahulolu valitsusega“ ja „rahulolu demokraatiaga“. Poliitiliste faktoritega mudelites oli Ida-Euroopa vastavateks koefitsientideks 0.100, 0.166 ning 0.101, samas Lääne-Euroopa riikide puhul 0.074, 0.146 ning 0.073. Need arvud annavad kinnitust asjaolule, et Ida-Euroopa riikides on inimesed, kes on valitsuse tegevuse ning demokraatia toimimisega riigis rahul, ka suurema poliitilise enesetõhususega ning seda suurema tõenäosusega, kui Lääne-Euroopas. Kõikide muutujatega kombineeritud mudelis on ka vanuse ja poliitilise enesetõhususe vaheline seos veidi kõrgem Ida- kui Lääne-Euroopa puhul,

kuid see ei leia kinnitust mudelis, mis sisaldab vaid sotsiaalmajanduslikke tegureid. Kõige huvitavama ilminguna võib välja tuua, et parem-vasak enesemääratlusel on Lääne-Euroopas poliitilise enesetõhususega negatiivne seos, ent Ida-Euroopas positiivne, mis tähendab, et parempoolse maailmavaatega indiviididel on Ida-Euroopas suurem poliitiline enesetõhusus, samal ajal kui sama lääneeurooplaste puhul saab sama väita nende indiviidide kohta, kelle maailmavaade on pigem vasakpoolne. Ka see näitaja ei ole üllatuslik, kuivõrd Ida-Euroopa riikides on peale kommunistlikku minevikku domineerinud Lääne-Euroopaga võrreldes küllaltki parempoolsemad poliitilised vaated.

3.3.Diskussioon

Läbi viidud uuring kinnitas taas kord, et sotsiaalmajanduslikel faktoritel nagu sissetulek, haridustase ja sotsiaalne heaolu on poliitilisele enesetõhususele statistiliselt oluline mõju ja seosed on selged, ent need tegurid seletavad äärmiselt väikest osa poliitilise enesetõhususe varieeruvusest. Kuivõrd hariduse kättesaadavus ja elatustase on Euroopas järjepidevalt tõusnud, võib eeldada, et sotsiaalmajanduslikud tegurid mängivad edaspidi poliitilise enesetõhususe ja valimisaktiivsuse selgitamisel järjest väiksemat rolli. See ei luba aga eeldada, et haridusele ja heaolule edaspidi vähem tähelepanu peaks pöörama, kuna näiteks viimastel aastatel Euroopas problemaatiliseks muutunud paremäärmuslikke meeleolusid seostatakse madala haridustaseme ja elatustasemega (Goodwin & Milazzo, 2015).

Poliitiliste tegurite tugevad seosed poliitilise enesetõhususega on iseenesest loogilised. Siinkohal on aga tähtis mõelda, mis peitub poliitiliste tegurite taga. Kui huvil poliitika vastu ja suurema poliitilise enesetõhususe vahel on nii tugev seos, on oluline edasi mõelda, kuidas indiviidide poliitilist huvi suurendada. Kui inimeste poliitiline huvi on madal, tuleb uurida, mis seda põhjustab. Ka usaldus poliitikute ja institutsioonide vastu on poliitilise enesetõhususe puhul olulised määravad, mis loovad viljaka stardipunkti edasisteks uuringuteks.

Nagu eelnevalt mainitud, võib Ida-Euroopa mudelite väiksema seletusvõime kirjutada muutujate suurema varieeruvuse arvele nende riikide kogumis. Et sellesse küsimusse selgust tuua, oleks igat Ida-Euroopa riiki tarvis vaadelda muutujate lõikes eraldi, et näha, millised riigid anomaaliaid põhjustavad, mis loob samuti eeldused edasisteks uuringuteks. Üldjoontes

on Ida- ja Lääne-Euroopa trend sama ning uuritud muutujate lõikes mingisuguseid suuremaid statistiliselt olulisi erinevusi välja tuua ei saa, mis näitab muuhulgas ka seda, et Ida-Euroopa sarnaneb üha enam vanade, väljakujunenud Lääne-Euroopa demokraatiatega.

KOKKUVÕTE

Õeldakse, et demokraatiaga kaasneb ka vastutus ja mitte ainult liidrite, vaid indiviidi-tasandil. Peamiselt saavad seda vastutust invidiidid kanda ühiskonna eluga kursis olles, sealjuures ka selle poliitiliste aspektidega, mille hulka kuulub ka valimas käimine. Euroopas ning ka mujal arenenud riikides on viimasel paaril aastakümnel süvenenud trend, et seda vastutust ei soovita kanda. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli anda panus selle trendi põhjustele selgituste otsimisele ja põhjustele lahenduste pakkumisele.

Töös näitasin esmalt, miks on valimisaktiivsuse languse kontekstis tähtis uurida poliitilist enesetõhusust kui poliitilise osalusega tugevas seoses olevat näitajat. Seejärel tõin välja varasemate uuringute leiud samal teemal ning arendasin eelnevaid uuringuid edasi. Sellest lähtuvalt koostasid eraldi mudelid sotsiaalmajanduslike ja poliitiliste muutujatega ning uurisin mitmese regressioonanalüüsi abil nende muutujate seoseid poliitilisele enesetõhususele, seda ka võrdlevalt Ida- ja Lääne-Euroopa vahel.

Esimene hüpotees, mille kohaselt poliitilistel faktoritel on poliitilisele enesetõhususele suurem mõju kui sotsiaalmajanduslikel faktoritel, leidis kinnitust. Regressioonanalüüsi mudelid, mis analüüsisid poliitiliste tegurite mõju, olid tunduvalt suurema seletusvõimega, kui sotsiaalmajanduslike teguritega läbi viidud analoogsed analüüsid.

Hüpotees, et poliitilistel ja sotsiaalmajanduslikel teguritel on Ida-Euroopas poliitilisele enesetõhususele suurem mõju, kui Lääne-Euroopas, ei saanud aga kinnitust. Lääne-Euroopas on nii sotsiaalmajanduslike kui ka poliitiliste muutujate seosed poliitilise enesetõhususega reeglina tugevamad ning tervikuna seletavad ka suurema osa varieeruvusest, kui Ida-Euroopas.

Tulemused pakuvad rohkelt ainet tulevasteks uuringuteks, seda eriti poliitilise enesetõhususe determinantide valguses, kuna poliitiline apaatia on ühiskonnas süvenev probleem, mis võib

endaga kaasa tuua demokraatiavastaseid meeleolusid. Seega on tähtis teemat edasi uurida, et ühiskonnas ette võtta vajalikud muudatused ning seda enne, kui on liiga hilja.

BIBLIOGRAAFIA

Anderson, C.J., Tverdova, Y.V., 2003. Corruption, political allegiances, and attitudes toward government in contemporary democracies. *American Journal of Political Science* 47, 91–109.

Angus, C., Converse, P., Miller, W., Stokes, D.E., 1960. *The American Voter*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Bandura, A., 1986. *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ, US: Prentice-Hall, Inc.

Becker, R., 2004. Political efficacy and voter turnout in East and West Germany. *German Politics* 13, 317–340.

Blais, A., 2000. *To vote or not to vote?: The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Pre.

Borgonovi, F., Pokropek, A., 2017. Mind that gap: The mediating role of intelligence and individuals' socio-economic status in explaining disparities in external political efficacy in 28 countries. *Intelligence* 62, 125–137.

Campbell, A., Gurin, G., Miller, W.E., 1954. *The voter decides*.

Caprara, G.V., Vecchione, M., Capanna, C., Mebane, M., 2009. Perceived political self-efficacy: Theory, assessment, and applications. *European Journal of Social Psychology* 39, 1002–1020.

Cohen, A., Vigoda, E., Samorly, A., 2001. Analysis of the mediating effect of personal-psychological variables on the relationship between socioeconomic status and political participation: A structural equations framework. *Political Psychology* 22,

727–757.

Downs, A., 1957. An economic theory of political action in a democracy. *Journal of political economy* 65, 135–150.

ESS Round 7: European Social Survey Round 7 Data, 2014. Data file edition 1.0. Norwegian Social Science Data Services, Norway

Eurostat, 2016. Voter turnout in national and EU parliamentary elections. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Voter_turnout_in_national_parliamentary_elections.jpg (külastatud 21.05.2018)

European Social Survey, 2014. ESS Round 7 Source Questionnaire. London: ESS ERIC Headquarters, Centre for Comparative Social Surveys, City University London

Franklin, M.N., 2004. Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945. Cambridge University Press.

Ghobarah, H., 1998. The decline in voter turnout across the advanced (post) industrial democracies, 1980-1998. Presented at the annual meeting of the American Political Science Association Meeting, Boston.

Goodwin, M., Milazzo, C., 2015. Britain, the European Union and the Referendum: What Drives Euroscepticism? Chatham House 6.

Gray, M., Caul, M., 2000. Declining voter turnout in advanced industrial democracies, 1950 to 1997: The effects of declining group mobilization. *Comparative political studies* 33, 1091–1122.

Guyton, E.M., 1988. Critical thinking and political participation: Development and assessment of a causal model. *Theory & Research in Social Education* 16, 23–49.

Hayes, B.C., Bean, C.S., 1993. *political efficacy: a comparative study of the United States*,

West Germany, Great Britain and Australia. *European Journal of Political Research* 23, 261–280.

International IDEA, 2018. Voter turnout by country. <https://www.idea.int/data-tools/region-view/40/40> (külastatud 21.05.2018)

Jackman, R.W., 1987. Political institutions and voter turnout in the industrial democracies. *American Political Science Review* 81, 405–423.

Karp, J.A., Milazzo, C., 2015. Democratic scepticism and political participation in Europe. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* 25, 97–110.

Kostadinova, T., 2003. Voter turnout dynamics in post-Communist Europe. *European Journal of Political Research* 42, 741–759.

Levy, B.L., 2013. An empirical exploration of factors related to adolescents' political efficacy. *Educational Psychology* 33, 357–390.

Lewis-Beck, M.S., Lockerbie, B., 1989. Economics, votes, protests: Western European cases. *Comparative Political Studies* 22, 155–177.

Lipset, S.M., 1959. Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *American political science review* 53, 69–105.

Pacek, A.C., Pop-Eleches, G., Tucker, J.A., 2009. Disenchanted or discerning: voter turnout in post-Communist countries. *The Journal of Politics* 71, 473–491.

Pollock III, P.H., 1983. The participatory consequences of internal and external political efficacy: A research note. *Western Political Quarterly* 36, 400–409.

Putnam, R., 2001. Social capital: Measurement and consequences. *Canadian journal of policy research* 2, 41–51.

Renshon, S.A., 1974. Psychological needs and political behavior: A theory of personality and

political efficacy. Free Pr.

Riker, W.H., Ordeshook, P.C., 1968. A Theory of the Calculus of Voting. *American political science review* 62, 25–42.

Verba, S., Almond, G., 1963. The civic culture. *Political Attitudes and Democracy in Five Nations*.

SUMMARY

Determinants of political efficacy on the example of Eastern and Western Europe

Johann Vootele Mäevere

Understanding patterns of democratic participation has been one of the most important domains of political science. It has however never been of such importance as now in the light of rapidly decreasing voter turnout rates in advanced democracies across globe. This bachelor thesis argues that low voter turnout can foremost be associated with declining levels of political efficacy. The goal of research carried out in the framework of the thesis is therefore to shed light on the determinants of political efficacy and to discover possible differences of these determinants between Eastern and Western Europe.

Previous literature suggests socio-economic factors are of paramount significance in explaining levels of political efficacy, but suggest political aspects such as trust for politicians and institutions, satisfaction with democracy and political interest be studied in this context too. Further, it is found that anti-democratic attitudes are more salient in Eastern Europe in the light of perceived low accountability of governments and high corruption rates.

Hypotheses of this thesis thus are as follows:

Hypothesis 1: Effects of political factors on political efficacy are stronger than that of socio-economic factors.

Hypothesis 2: Political and socio-economic factors have stronger effect on political efficacy in Eastern Europe than in Western Europe

Bachelor's thesis consists of three chapters of which first gives an overview of relevant literature in the field of explaining voter turnout, concept of political efficacy and political differences between Eastern and Western Europe. Second chapter summarizes and explains methodology of research. Third chapter presents results of research in two parts accordingly to two hypotheses. Discussion in the end of the third chapter concludes.

In the framework of this thesis 9 regression analyses were carried out which are presented in the third chapter in three separate tables. First table includes socio-economic variables, second table consists of political variables and third table entails the two previous combined. In each table three models are presented: one for Western European countries, one for Eastern European countries and one for the two combined.

It concludes from regression analysis that socio-economic factors play statistically significant albeit secondary role in explaining variance of political efficacy. Political factors such as before mentioned on the other hand explain more than 50% of variance in dependent variable levels with political interest being most highly linked variable to political efficacy. It also derives from results that independent variable connections with dependent variable are systematically weaker in Eastern European countries than that in Western Europe. Moreover, explaining power of all models with Eastern European countries are considerably weaker than that of Western or combined models.

In the light of results of this research it is suggested to further investigate reasons behind low levels of political interest, trust in political institutions and satisfaction with democracy in order to eventually tackle the dangerous conundrum of low voter turnouts in advanced democracies.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Johann Vootele Mäevere

(isikukood: 39009086517)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Poliitilise enesetõhususe tegurid Ida- ja Lääne-Euroopa põhjal,

mille juhendaja on Kats Kivistik,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.05.2018
